

nek, kénytelenek a férjüket követni, nem a mesterségüket.

Szakmai irányítás szempontjából is hátrányos helyzetben vannak a nők: a lányokat serdülőkorukban inkább a házaság, anyaság tervei foglalkoztatják, míg a fiúk már férfikoruk szakmai sikereiről álmodoznak. Sajnálátos módon e területen semmilyen a fórum sem nyújt hatékony segítséget a lányoknak; az amúgy is aránytalanul kevés női mesterség ismeretese (tévében, tankönyvekben stb.) esetleges és idealizált.

A nők munkavállalásának okai elsősorban gazdaságiak (a második fizetés elengedhetetlenül szükséges; nem életszükséglet, de emeli a család életszínvonalát; nyugdíjra jogosít), és csak másodsorban szociálisak: lehetővé teszik a társadalom vércirkuszába való bekapcsolódást.

A nők főleg a gyengén fizetett munká-
ágakban dolgoznak, míg a férfiak a jól-
fizetettekbe tömörülnek. Ennek okait
vizsgálva Sullerot elsősorban a nők há-
ziasszonyi és anyai kötelezettségeire fi-
gyelmeztet: igyekeznek minél közelebb
dolgozni a lakhelyükhöz, még akkor is,
ha ezért le kell mondaniuk a képesí-
tésüknek megfelelő munkakörrel és fize-
tésről. Igyekeznek — még a független
nők is — csökkenteni munkaidővel dolgo-
zni. Megfigyelhető, hogy egy bizonyos,
magasabb képzési foktól, szellemi
érettségtől és kortól (35 év) felfelé a nők
sokkal kevesebbet hiányoznak, mint a
férfiak, kivéve a tisztviselőnőket és az
oktatásban dolgozó nőket.

Dolgozó és nemdolgozó nők között eny-
he ellenségeskedés észlelhető, melyet a
gyermeknevelési gondok okoznak: a dol-
gozó nőnek nem marad ideje a gyer-
mekei számára. Felügyeletük, a megkér-
dezett nők három éven aluli gyermekei-
nek 42,7%-a esetében, komoly összegbe
kerül; óvodába csak 4,2% jár, 25%-ra a
nagy szülők vigyáznak. S egy, az előbbi-
eknél aggasztóbb számadat: a 3—6 év kö-
zötti gyermekek 12%-ára napközben sen-
ki sem vigyáz.

A felsorolt tények ismeretében Sulle-
rot fontosnak és szükségesnek érzi a nők,
különösen a dolgozó nők közösségi tudatá-
nak fejlesztését. A szakszervezeteknek
nagy szerep jutna, de egyrészt a szer-
vezeti tevékenységet munkaidőn kívül
kell végezni, amikor a nők háztartásuk-
kal, gyermekeikkel vannak elfoglalva,
másrészt a nők nagy része nevétségesnek
tartja, hogy „harcoljon“. A feladat tehát:
tádatosítani a nőkben céljaikat, megmu-
tatni a célok elérésének lehetséges esz-
közeit, megtanítani őket harcolni, hogy

ügyük ne fulladjon a verbális feminiz-
mus eredménytelenségébe.

HASZNOS ÉS HASZONTALAN JELSZAVAK (Universitas, 1973. 1.)

Jelszavak mindig voltak, állapítja meg
a most Zürichben élő Golo Mann. A poli-
tika, a közélet elképzelhetetlen nélkülük.
A jelszavak lehetnek egy- vagy többsza-
vasak, követelő vagy tiltakozó jellegű
tagolt mondatok. Céljuk, hogy az embe-
reket egy többé-kevésbé körülhatárolt
cselekvési stratégiára kényszerítsék. Túl-
zás lenne azt állítani, hogy ma a jelsza-
vak korában élünk — ez újabb jelszó
lenne. Golo Mann nézete szerint a jel-
szó, mint ideológiai jelenség, a polgári
demokrácia teremtménye és eszköze. Kez-
detben arra szolgált, hogy a polgárok
tömegeit, tehát a választókat érdekeinek
megfelelő „igazságaival“ mellbevigja.
Erre utal a német *Schlagwort* (jelszó)
szóban a *Schlag* (csapás, ütés) előtag.

A reklámpar jól ismeri ezt a hatás-
mechanizmust. Senki sem alapozott job-
ban a reklám és demagógia közti rokon-
ságra, mint a fasiszta diktatúra áldemok-
ratái. Az arisztokraták csak akkor éltek
ezzel az eszközzel, amikor az újonnan fel-
lépő társadalmi osztályok és társadalmi
formák létükben fenyegették őket. Ami-
kor a porosz konzervativizmus arra
kényszerült, hogy ellenfelei ellen azok
saját fegyvereivel vegye fel a harcot, és
maga is jelszavakkal kezdett dobálózni az
1848 utáni időszakban, ez már a biztos
hanyatlás jele volt.

Demokrácia és jelszó — egymástól el-
választhatatlan fogalmak. Golo Mann a
konzervatív, nacionalista jelszavak első
jelentkezését az 1810-es évekre teszi, s
kimutatja a történelmi folytonosságot a
Hohenzollern birodalmi jelszavak és az
egy évszázaddal későbbi nemzetiszocialista
jelszavak között. Az élettelmélet jel-
szavai közül például a *Volk ohne Raum*
az 1810-es évek *Platz an der Sonne* (He-
lyet a Nap alatt) egyenes leszármazottja.
A jelszavak semmitmondására jellem-
ző, hogy ugyanaz a birodalmi törekvés
kér magának helyet a nap alatt, amely
pontosan ugyanaz alatt a nap alatt előző-
leg csinos kis birodalmat hozott már
össze. Ilyen történelmi bűvészmutatvány-
nak számít Golo Mann szerint a *sárga
veszély*, a *szegyeteljes versailles-i dik-
tátum*, az *életter* és más hasonló jelsza-
vak.

Az amerikai demokrácia sem kevésbé
leleményes, ha jelszavak gyártásáról van

szó. Ma már közhely az *american way of life*. Jellemzőek voltak Abraham Lincoln elnök tömören provokatív jelmondatai (pl. *Government of the people for the people by the people* = népi kormányt a néppel a népért). A huszadik század „nagy elnökei“ szívesen foglalták jelszavakba politikai programjukat, aminek megvolt az az előnye, hogy nem mondtak túl sokat az elnöki program tartalmáról, tehát megfelelték a pusztá ígéretekkel szembeni elvárásoknak. Ezenkívül a történészek dolgát is megkönnyítették: nem kell részletesen elsorolniuk például Rooseveltnél elnök összes társadalmpolitikai programjait, törvényjavaslatait és eredményeit, elég, ha annyit írnak, hogy Rooseveltnél elnök *New Deal*-je, a vájtfülű olvasó tudni fogja, hogy egymásnak ellentmondó társadalmi és gazdasági kísérleteket érthet ezen. Ugyanez áll a Wilson *New Democracy*, Truman *Fair Deal*, Kennedy *New Frontier*, Johnson *Grand Society* jelzős szerkezeteire.

Golo Mann a *quality of life* példáján elemzi a modern fogyasztói társadalom jelszavainak szerkezetét. Az *életminőség* jelszavát két évvel ezelőtt még senki sem ismerte, ma legalább olyan divatos, mint az *oktatás válsága*, s a *válság* szó egyéb kapcsolatai. Csak hogy ezek a jelszavak egydimenziósak, egy bonyolult fogalom-

nak csak az egyik oldalát, a mennyiségit emelik ki, az életszínvonal, az anyagi jólét emelkedésére utalnak, mindarra, ami pénzért megvásárolható — legyen az kenyér vagy kábítószer. Az embernek viszont elsősorban boldogságra, tisztább levegőre, tisztább vízre van szüksége, több játszótér kell a gyermekeknek, több kórházi ágy, humánusabb bánásmód a betegeknek.

Azt, hogy az élet minőségi oldalai háttérbe szorultak, nem lehet a *környezetvédelem* jelszavával elfedni. A környezetvédelem az elmulasztott intézkedések jelszava. A környezetvédelmi minisztériumok a tizenkettedik órában próbálják helyrehozni mindazt, amit a többi minisztérium évtizedeken át nem vett elég komolyan.

Golo Mann a cikk konklúziójaként azokat a jelszavakat tartja haszontalanoknak, amelyek elterelik a figyelmet az égetően sürgős feladatokról, s elködösítik a valóságot. Ezeknek a jelszavaknak csak a fiatal politikusok veszik hasznát, ha győzni óhajtanak a választási küzdelmekben. A jobb sorsra érdemes jelszavak viszont azok, amelyeknek a tartalmát a politikusok pontosan meghatározzák, s aki él velük, az azt is meg tudja mondani, mit akar kifejezni és mit akar elérni velük.

Enyedi Jolán fotója